

مسائل معاشرت

(مسئله ۱) معاشرت و روابط بین مسلمانان باید براساس برادری و رعایت حقوق و حیثیت و نوامیس یکدیگر تنظیم گردد، پس اموری از قبیل: عدالت، احسان، صداقت، احترام، حسن ظن، فداکار، ادای امانت، حفظ اسرار یکدیگر، اصلاح ذات‌البین، مشورت با یکدیگر و تعاون در خوبیها در معاشرت با یکدیگر باید رعایت شود، به خصوص اگر طرف معاشرت پدر و مادر و بستگان، بزرگان دین و دانش، اساتید، زنان و خردسالان و افراد محروم و مستضعف و سالخورده و یا مصیبت‌زدگان باشند.

(مسئله ۲) بر مسلمانان لازم است روابط اجتماعی خود را از اموری همچون: غیبت، تهمت، حسد، تکبر، تجسس، دروغ، تملق، خدعه و مکر، رشوه، سوءظن، فتنه‌انگیزی، خیانت، نفاق، استهزاء، تضييع حقوق یکدیگر و ظلم پاک گردانند.

(مسئله ۳) آزار رساندن به مؤمن، به هر شکل که باشد، و نیز توهین و تضعیف و هتک او حرام است و در بعضی از روایات، حرمت «مؤمن» از حرمت «کعبه» بالاتر شمرده شده و اذیت و آزار او در ردیف محاربه با خدا قرار گرفته است،^۱ بنابراین بر همگان لازم است که حرمت یکدیگر را نگاه داشته، از توهین و هتک و تمسخر دیگران شدیداً پرهیزند.

(مسئله ۴) یکی از گناهان کبیره که وعده عذاب بر آن داده شده «غیبت» است. و معنای غیبت آن است که شخص، عیب برادر یا خواهر خود را در غیاب او بیان کند، بلکه چنانچه هر مطلبی را درباره او نقل کند که اگر در حضورش بیان می‌کرد ناراحت می‌شد بنابراین احتیاط مستحب غیبت محسوب می‌شود.

(مسئله ۵) اگر انسان از مسلمانی غیبت کرده باشد بنابر احتیاط واجب چنانچه ممکن است و مفسده‌ای پیدا نمی‌شود باید به هر وسیله ممکن از او حلالیت بخواهد و اگر ممکن نباشد یا گفتن به او موجب مفسده شود برای او از خدا طلب آمرزش نماید. و در صورتی که غیبت یا تهمت که نسبت به او انجام داده سبب شکست و وهن او شده باشد، در صورت امکان باید آن را جبران و برطرف نماید.

(مسئله ۶) در مواردی که غیبت مشتمل بر مصلحت مهمتری باشد حرمت آن از بین می‌رود و در این رابطه فقها موارد زیر را از حرمت غیبت استثنا نموده‌اند:

- ۱ - غیبت از شخصی که متظاهر به فسق باشد نسبت به همان فسقی که به آن تظاهر می‌کند.
- ۲ - غیبت کردن مظلومی که در مقام تظلم است نسبت به کسی که به او ظلم کرده و در خصوص ظلمی که به او شده است.
- ۳ - موردی که برای دفع ظلم از خود در صدد به دست آوردن راهی مشروع باشد.
- ۴ - آگاه نمودن مشورت‌کننده نسبت به عیوب شخص مورد مشورت.

^۱. برگرفته از وسائل الشیعه، کتاب الحج، باب ۱۴۷ از ابواب «احکام العشرة»، حدیث ۱، ۲ و ۳.

۵ - جایی که انسان در صدد بازداشتن شخص مورد غیبت از گناه یا دفع ضرر از او و یا از بین بردن ریشه فساد باشد.

۶ - بیان نقاط ضعف شهود نزد حاکم.

۷ - جایی که عیب شخص، صفت معروف و مشهور او شده باشد و بدون قصد عیب‌جویی به قصد معرفی، آن را بیان کند.

۸ - موردی که انسان در صدد ابطال و رد مطلب باطلی باشد و بدون ذکر نام صاحب آن مطلب رد آن عملی نمی‌باشد.

۹ - جایی که عیب شخص بین ناقل و شنونده معلوم و روشن باشد.

۱۰ - موردی که در صدد رد کسی باشد که نسبتی دروغ را به او یا شخص مؤمن دیگر وارد آورده است.

لازم است در تشخیص مصادیق مواردی که بیان شد دقت و احتیاط لازم به عمل آمده و به حدّاقل و ضرورت اکتفا شود.

(مسئله ۷) هر گاه در جلسه‌ای نسبت به شخص مؤمنی غیبت شود و یکی از استثنایایی که در مسئله قبل بیان شد وجود نداشته باشد، علاوه بر اینکه گوش دادن به آن حرام است بر هر فردی که قدرت دارد واجب است آن غیبت را رد کند و از آن مؤمن دفاع نماید. در روایات اسلامی آمده است: «هر کس قدرت دفاع از برادر مؤمن خود را که مورد غیبت و ظلم قرار گرفته داشته باشد و دفاع نکند و در اثر سکوت او آن مؤمن ذلیل شود، خداوند او را در دنیا و آخرت ذلیل خواهد کرد»^۱.

(مسئله ۸) اگر مسلمانی در معرض خطر جانی قرار بگیرد، خواه در اثر گرسنگی یا تشنگی باشد یا غرق شدن، تصادف، برق گرفتگی و نظایر آن، بر هر مسلمانی که اطلاع پیدا می‌کند واجب است به هر شکل ممکن و در حد توان او را نجات دهد.

(مسئله ۹) مستحب است مسلمان هنگام برخورد با مسلمان دیگر سلام کند و نسبت به سلام «سواره به پیاده» و «ایستاده به نشسته» و «کوچکتر به بزرگتر» زیاد سفارش شده است.

(مسئله ۱۰) اگر دو نفر با هم به یکدیگر سلام کنند بر هر یک واجب است جواب سلام دیگری را بدهد.

(مسئله ۱۱) اگر مرد و زن نامحرم در محل خلوتی باشند که کسی در آنجا نباشد و دیگری هم نتواند وارد شود، چنانچه بترسند به حرام بیفتند باید از آنجا بیرون روند، بلکه احتیاط واجب آن است که مطلقاً از خلوت کردن پرهیزند. و صحت نمازشان نیز در حال خلوت محل اشکال است. و ترک شود.

(مسئله ۱۲) خلوت کردن مرد و زن نامحرم در یک اتومبیل به شکلی که دیگری

^۱. وسائل الشیعة، کتاب الحج، باب ۱۵۶ از ابواب «أحكام العشرة»، احادیث ۱، ۲، ۴ و ۷.

نباشد خلاف احتیاط است و اگر مظنه فساد و گناه باشد حرام است.

(مسئله ۱۳) اختلاط زن و مرد در مراکز و مجامع عمومی به شکلی که در معرض فساد و گناه قرار بگیرند جایز نیست.

(مسئله ۱۴) مسافرت به کشورهای غیر اسلامی و اقامت در آنجا جهت تحصیل علوم روز یا تجارت و کسب و کار جایز است، به شرط آنکه اطمینان داشته باشد در عقیده و عمل او انحرافی صورت نمی‌گیرد. بنابراین کسی که در آن مکانها اقامت گزیده اگر نسبت به خود یا زن و فرزندانش خوف انحراف داشته باشد بر اوست بنابر احتیاط که به سرزمینی که از خطر انحراف در امان است هجرت نماید.

(مسئله ۱۵) کسی که در کشور غیر اسلامی اقامت دارد جایز است با کفار براساس منش انسانی معاشرت داشته باشد و نیز ازدواج موقت با زنان کافر اهل کتاب^۱ جایز است. و می‌تواند برای کفار به شکل اجاره، و کالت و امثال آن کار کند، به شرط آنکه مستلزم انجام حرام یا موجب ضرری برای خود یا سایر مسلمانان و یا کشورهای اسلامی نباشد.

(مسئله ۱۶) کسی که در کشور غیر اسلامی اقامت دارد واجب است در حد قدرت و توان از اسلام و تهاجمات وارده بر آن با مراعات شرایط و مراتب امر به معروف و نهی از منکر دفاع نماید، همچنین واجب است با مراعات شرایط زیر کفار را به اسلام دعوت نماید:

۱- اینکه حکومت اسلامی به خاطر مصالح مهمتری دعوت و تبلیغ به اسلام را در بلاد کفر موقتا ممنوع نکرده باشد.

۲- اینکه صلاحیت و اهلیت و نیز قدرت تبلیغ اسلام در مناطق کفر را داشته باشد.

۳- اینکه مفسده مهمی پیش نیاید.

و چنانچه تبلیغ اسلام مستلزم دادن قرآن به دست کفار است و هتکی در بین نباشد مانعی ندارد.

(مسئله ۱۷) معاشرت سالم با کفاری که در حال جنگ با مسلمانان نیستند و ایجاد رابطه‌های فرهنگی، سیاسی، تجاری و اقتصادی با آنها از طرف دولت اسلامی یا اشخاص تا زمانی که خوف تقویت کفر و ترویج فساد و انحراف فکری یا عملی و ایجاد سلطه از ناحیه آنان بر مسلمانان و کشور اسلامی در بین نباشد اشکال ندارد، ولی رابطه با کفاری که در حال جنگ با مسلمانان می‌باشند، مخصوصا اگر موجب تقویت آنان شود، جایز نیست.

(مسئله ۱۸) معاشرت و رابطه با غیر مسلمانان نیز باید مطابق با مقررات اسلام تنظیم گردد، بنابراین باید از کارهایی همچون تخلف از قرارداد و وعده‌ها، غش در معامله، کم‌فروشی، خیانت در امانت، اجحاف و نظایر آن خودداری شود.

(مسئله ۱۹) در روایات اسلامی نسبت به «وفای به عهد و قراردادها» سفارش اکید شده است، از جمله در نهج‌البلاغه آمده است که حضرت امیر(ع) خطاب به مالک اشتر فرمودند: «...»

^۱. به یهود و نصاری و مجوس در اصطلاح «اهل کتاب» گفته می‌شود.

با دشمن خود نیز اگر عهد و پیمانی منعقد نمودی به آن پایبند باش و از مکر و نقص عهد با او پرهیز کن و بدان که در بین فرائض الهی چیزی که مردم با همه اختلافاتشان بیشتر بر آن توافق داشته باشند مهمتر از وفای به عهد نمی‌باشد.^۱ بنابراین کلیه تعهدات و قراردادهای منعقد شده بین اشخاص و حتی بین دولتها یا میان آنها و اشخاص باید محترم شمرده شود، و نقض یکطرفه آنها بدون مجوز شرعی و نیز اعمال مکر و خدعه جایز نیست، همچنین کلیه تعهدات دولت اسلامی با دولتهای کافر غیرحربی که در جهت مصلحت اسلام و مسلمانان منعقد شده باشد محترم خواهد بود، ولی اگر قرارداد یا تعهدی براساس مکر و خدعه و استعمار کشور اسلامی از سوی دولت استعمارگر تحمیل شده باشد عمل به آن تعهد و قرارداد لازم نیست، بلکه در مواردی لغو آن واجب می‌باشد.

(مسأله ۲۰) هیچ مسلمانی نباید نسبت به مسائل و مشکلات سایر مسلمانان بی تفاوت باشد و به اندازه قدرت و توان خود موظف است در اصلاح امور دینی و دنیایی دیگران اقدام نماید. از رسول خدا (ع) نقل شده است که فرمودند: «کسی که صبح کند در حالی که به امور مسلمانان اهتمام نرزد مسلمان نیست».^۲

(مسأله ۲۱) در معاشرت باید حقوق شرعی و آزادیهای مشروع افراد مسلمان محترم شمرده شود، بنابراین اظهارنظرهای علمی و اجتماعی و نیز تشکلهای صنفی و غیر صنفی که در مسیر منافع جامعه اسلامی و رشد افراد باشد نباید ممنوع یا محدود گردد و هر گونه محدودیتی در این زمینه در حکم تجاوز به حقوق افراد خواهد بود.

(مسأله ۲۲) شرکت در مجالس گناه از هر قبیل و به هر شکل که باشد حرام است و اگر انسان احتمال ندهد که مجلس گناه باشد و پس از شرکت متوجه گناه بودن آن شود، چنانچه نتواند نهی از منکر نماید یا نهی او مؤثر نباشد باید مجلس را ترک کند.

(مسأله ۲۳) تجسس در مسائل شخصی و خانوادگی حتی در مفاسد اخلاقی افراد توسط هر شخص یا ارگان جایز نیست و اشاعه فحشا حرام می‌باشد، همچنین گوش دادن به مکالمات اشخاص توسط شنود یا به هر شکل دیگر و نیز کنترل نامه‌های شخصی و پیگیری عیوب و خطاها و لغزشهای شخصی افراد حرام است و مرتکب آن باید نهی شود و در صورت اصرار بر آن باید توسط محکمه صالح تعزیر گردد. از رسول خدا ۹ نقل شده که فرمودند: «هر کس به سخن دیگران بدون رضایت آنان گوش دهد در روز قیامت در دو گوش او سرب ریخته می‌شود».^۳

(مسأله ۲۴) اگر کسی بر اثر تجسس بر رازی از رازهای زندگی داخلی مردم آگاه شود نباید آن را افشا کند و اگر آن را افشا کند و موجب زیان مالی یا آبرویی به کسی شود،

۱. نهج البلاغه عبده، نامه ۵۳.

۲. وسائل الشیعه، کتاب الأمر بالمعروف والنهی عن المنکر، باب ۱۸ از ابواب «فعل المعروف»، حدیث ۲.

۳. برگرفته از همان، کتاب التجاره، باب ۹۴ از ابواب «مایکتسب به»، حدیث ۹.

صرف نظر از گناهی که کرده باید آن زیان را جبران نماید.

(مسأله ۲۵) در حکومت صالح اسلامی تجسس و مراقبت از کارهای غیر شخصی اقلیتهای مذهبی و غیر مذهبی و نیز کارهای غیر شخصی افرادی که مخالفت و ضدیت آنان با اسلام محرز باشد و احتمال عقلایی توطئه از طرف آنان داده شود در حد ضرورت جایز، بلکه در بعضی موارد لازم می باشد و تشخیص موارد ذکر شده و کیفیت و مقدار مراقبت باید به وسیله کارشناسان متدین و متعهد حکومت صالح و بر اساس قانون و مطابق با موازین شرعی تعیین گردد.